

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi

<https://doi.org/10.37093/ijsi.1136538>

İnsancıl Müdahalenin Kurucu Felsefi Dayanakları Üzerine Bir İnceleme: Doğal Hukuk, Kant ve Deontoloji

Çağrı Emin Demirbaş*

Öz

İnsancıl müdahale, yaygın ve şiddetli insan hakları ihlallerini önlemek veya sonlandırmak iddiasıyla gerçekleştirilen bir askerî müdahale biçimi olarak evrensel insan hakları doktrinine yaslanmaktadır. Evrensel insan hakları doktrininin felsefi temelleri önemli ölçüde doğal hukuk ve doğal haklar ile Immanuel Kant'ın 'koşulsuz buyruk' üzerine kurulan ödev ahlakı üzerinde şekillenmektedir. İnsanların yalnızca insan olmak sıfatıyla bir takım doğal haklara sahip oldukları varsayımıyla doğal hukuk görüşü ve Kant'ın kendinde amaç olarak insanlık formülü üzerine bina edilen ödev ahlakı bu bağlamda evrensel insan hakları doktrininin temellerini oluşturmaktadır. İnsan hakları ihlallerine yönelik bir müdahale biçimi olarak insancıl müdahale de aynı felsefi temeller üzerinde, insanın korunması gereken bir değer olduğunun kabulü ve Kant'ın tam olmayan ya da etik ödevleri bağlamında yardıma muhtaç ötekilere yardım edilmesi gerekliliği çerçevesinde iddia edilmektedir. Bu çalışmada insan hakları ve dolayısıyla insancıl müdahale lehinde üretilen argümanların ağırlıklı olarak doğal hukuk ve deontolojiye kök saldığı ortaya konulmakta ve bu bağlamda insancıl müdahalenin felsefi temelleri açıklığa kavuşturulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakları, insancıl müdahale, doğal hukuk, deontoloji, Immanuel Kant

Cite this article: Demirbaş, Ç. E. (2023). İnsancıl müdahalenin kurucu felsefi dayanakları üzerine bir inceleme: Doğal hukuk, Kant ve deontoloji. *International Journal of Social Inquiry*, 16(1), 315–331. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1136538>

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Türkiye. E-posta: cagriemindemirbas@comu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8281-2827>

Article Information

Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Prof. Dr. Soner KARAGÜL danışmanlığında hazırlanan ve 2017 yılında kabul edilen "Uluslararası Etik, İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Libya ve Suriye Örnekleri Üzerinden Bir Çözümleme" isimli doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

Received 27 June 2022; Revised 28 Aug 2022; Final Revised 12 December 2022; Accepted 21 December 2022; Available online 30 June 2023

An Investigation on Constitutive Philosophical Foundations of Humanitarian Intervention: Natural Law, Kant, and Deontological Ethics

Abstract

Humanitarian intervention, as a form of military intervention purporting to prevent or end widespread and severe human rights violations, is based on the doctrine of universal human rights. The philosophical foundations of the universal human rights doctrine are largely shaped by natural law and natural rights, as well as the deontological ethics based on Immanuel Kant's "categorical imperative." The natural law perspective, which is based on the presumption that human beings have certain natural rights just by virtue of being human, and Kant's ethics of obligation, which is based on the formula of humanity as an end in itself, are the underpinnings of the doctrine of universal human rights in this context. Humanitarian intervention is claimed on the same philosophical grounds, within the framework of the acceptance that humans have a value that needs to be protected and the necessity of helping others who need help in the context of Kant's ethical or imperfect duties. This study reveals that the arguments produced in favor of human rights and, therefore, humanitarian intervention are mainly rooted in natural law and deontology, and the philosophical foundations of humanitarian intervention are tried to be clarified within this liberal context.

Keywords: Human rights, humanitarian intervention, natural law, deontology, Immanuel Kant

1. Giriş

İnsancıl müdahale, yaygın ve şiddetli insan hakları ihlallerini önlemek veya sonlandırmak iddiasıyla gerçekleştirilen bir askerî müdahale biçimi olarak dayanaklarından en azından birini evrensel insan hakları doktrininde bulmaktadır.¹ Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası kurumsallaşmaya başlayan insan hakları doktrini; tüm insanların, yalnızca insan olmak ortak paydasıyla, doğal ve geri alınamaz olan haklarla donatıldıkları ve bu hakların hiç değilse ahlaki bir düzlemde evrensel olarak iddia edilebileceği argümanı üzerine inşa edilmiştir.² Bu bağlam kökleri antik Yunan'da Kinik ve Stoacı okullara kadar götürülebilecek olan fakat özellikle Aydınlanma dönemiyle birlikte liberalizmin sacayaklarından birini oluşturan doğal hukuk, doğal haklar ve nihayetinde Kantçı ödev ahlakına (deontoloji) dayanmaktadır (Shestack, 1998, ss. 215-217). Doğal hukuk fikri, doğada değişmeden var olan birtakım evrensel yasalar bulunduğu ve bu yasalar aracılığıyla tüm insanların bir takım doğal haklara sahip kılındığı savıyla; deontoloji ise insanın kendinde bir amaç teşkil ettiği Kantçı maksimlerle insan hakları doktrinine temel oluşturmaktadır.

İnsancıl müdahale, insan hakları bağlamında düşünüldüğünde, insan hakları doktrinine temel oluşturan doğal hukuk ve deontolojiden önemli ölçüde beslenmektedir. En başta doğal hukuk ve doğal haklar anlayışının bir uzantısı olarak insanın temel haklarının başında gelen yaşam hakkının korunması, insancıl müdahale iddialarının temel dayanağını oluşturmaktadır (Verwey, 1998, s. 180). Immanuel Kant'ın ödev ahlakından yola çıkan deontolojik yaklaşımlar ise hem koşulsuz buyruk (kategorik imperatif) aracılığıyla insana verilen değeri temellendirmede hem de ödev kavramı etrafında genel olarak diğerkâmlık (özgecilik) olarak anılabilecek olan yardıma muhtaç diğerlerine/ötekilere yardım edilmesi gerekliliğinin öne sürülmesinde kullanılmaktadır.

¹ Örneğin tanınmış uluslararası hukukçulardan Ian Brownlie insancıl müdahaleyi "bir devlet, muharip bir topluluk ya da bir uluslararası örgüt tarafından insan haklarını koruma amacıyla askerî güç kullanımı ya da tehdidi" olarak tanımlayarak insan haklarının korunmasını doğrudan insancıl müdahalenin temel amacı olarak göstermektedir (Brownlie, 1974, s. 217).

² *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*'nin önsözü "İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan haysiyetin ve bunların eşit ve devir kabul etmez haklarının tanınması hususunun, hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temeli olmasına..." şeklinde başlar (Bkz. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948, s. 1).

Bu çalışmada insancıl müdahale tartışmalarında özellikle müdahale lehine üretilen felsefi argümanların temelleri incelenmektedir. Çalışmanın odak noktası, doğal hukuk ve deontoloji çerçevesinde insancıl müdahaleye ilişkin üretilen varsayımlar ve tartışmalardır. İnsancıl müdahale lehine üretilen görüşler büyük ölçüde insanın değerine ilişkin a priori varsayımlardan hareket ederek nihayetinde bu değer korunması çerçevesinde iddia edilen askerî müdahalelere meşruiyet zemini yaratan evrensel normatif bir yapı kurgulamaktadır. Bu doğrultuda çalışma, insancıl müdahale doktrininin felsefi kaynaklarını özellikle doğal hukuk ve deontolojik ödev ahlakından aldığı ortaya koymaktadır. Çalışma iki ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde doğal hukuk ve doğal haklar doktrininin felsefi temelleri ve insancıl müdahaleye ilişkin dayanak noktaları incelenmektedir. İkinci bölümde ise Kant'ın ödev ahlakı merkeze alınarak insancıl müdahalenin deontolojik dayanaklarına ilişkin tartışmalara yer verilmektedir.

2. Doğal Hukuk ve Haklar

Doğal hukuk kabaca, doğada değişmeden var olan bir doğa yasasının bulunduğunu ve bu yasaya uygun olanın haklı-doğru, uygun olmayanın ise haksız-yanlış olacağı görüşüdür. Dolayısıyla ahlak ve adalet bu doğal yasaya uygun olarak, tüm insanlar için ortak olan evrensel bir nitelik taşır. Francisco Vergara'nın ifade ettiği gibi doğal hukuk görüşünün kaynakları Tanrısal emirlere, ahlak duygusuna ya da insan aklına atıfta bulunur (Vergara, 1992/2006, ss. 125-126). Tanrısal kaynaklar söz konusu doğa yasasının tanrı tarafından bildirildiğini ve onun emirlerine uygun davranışların doğru olacağını savlar (Vergara, 1992/2006, s. 125). Bu görüşün temel kaynakları Augustine, Thomas Aquinas gibi Hristiyan teologlarına dayanır (Boyle, 2002, s. 112). İnsancıl müdahale açısından bizi, ilk dönem Hristiyan pasifizmini belirli bir kötüyeye karşı verilecek savaşların haklı savaşlar olacağı varsayımıyla yeniden yorumlayan "haklı savaş" (just war) doktrinine götürür (Shaw, 2017, s. 851). Vergara'ya göre doğal hukukun ikinci kaynağı ahlak duygusudur (Vergara, 1992/2006, s. 126). Buna göre her insan içinde bulunan ahlak duygusu vasıtasıyla doğanın ortak ahlak yasalarına vakıf olabilir ve buna uygun davranabilir. Vergara'ya göre "Tanrı'nın insanın yüreğine yerleştirdiği ahlak duygusu, tıpkı dokunma duyumuzun bize soğuğu sıcaktan ayırt etme fırsatı vermesi gibi, iyiyi kötüden ayırt etmemize imkân tanır" (Vergara, 1992/2006, s. 126). Vergara doğal hukukun üçüncü kaynağı olarak ise insan aklını göstermektedir. Vergara'ya göre bu, liberalizmin ve insan haklarının temelini oluşturacak olan "doğal hukukun rasyonalist" akımıdır (Vergara, 1992/2006, s. 126). Buna göre her insan, akli vasıtasıyla doğanın yasalarına vakıf olabilir ve buna uygun davranabilir. İnsan aklına olan bu güven bilindiği gibi İngiliz, Amerikan ve Fransız Devrimleri yoluyla günümüz Batı dünyasının politik, sosyolojik ve ekonomik temellerini oluşturmuştur. Aydınlanma dönemine eşlik eden sekülerleşme eğilimiyle birlikte doğal hukukun özellikle ahlaki ve akli temelleri modern insan hakları doktrini ve buna bağlı olarak insancıl müdahale yaklaşımlarının başlıca kaynaklarını teşkil etmiştir (Freedon, 2002, ss. 27-32).

Doğal hukukun kökleri genellikle Antik Yunan ve Roma felsefesine, özellikle de Stoacı Okul ve bu okuldan önemli ölçüde etkilenen Cicero'ya dayandırılmaktadır (Ingram, 2006/2020, ss. 36-37). Stoacıların doğa üzerinden kurguladıkları evrensel insan ve kozmos anlayışları, doğal hukukun öz fikriyle örtüşmektedir. Stoacılar, dünyayı ve evreni kapsayan canlı bir doğa anlayışı ve doğayla uyumlu yaşamak fikri hâkimdir. "Stoa[cılar] için dünya [evren] bir canlıdır, tıpkı iç içe geçtiği tanrı gibi... insan için yaşamak, evrensel yaşamla [doğa] uyum içinde yaşamaktır" (Brun, 1958/2014, s. 39). Stoacıların doğa kavramı, maddi doğayı değil, tanrısal

doğayı esas alır. Jean Brun'un belirttiği gibi stoacılar da doğa ile tanrı eş anlamlıdır (1958/2014, s. 52). Bu anlamda iyi ve doğru olanın temsilî olan doğa, tanrısal iyiliği ve doğruluğu barındırır. İnsan ise akli aracılığıyla doğada bulunan bu tanrısal iyiliği kavramaya çalışan ya da kavramakla mükellef bir canlıdır. Zira stoacılar için akıl, tanrının insandaki bir yansıması gibi görülmektedir. Seneca'nın ifadesiyle "akıl, tanrısal tinin, insanların bedenine gömülmüş bir parçasından başka bir şey değildir" (Brun, 1958/2014, s. 47).

Stoacıların bu evrensel tanrı-doğa ve akıl düşüncesi, insanın da bir parçası olduğu "her şeyin birlikte soluduğunu, şeylerin ve varlıkların evrensel bir duygudaşlık içinde olduğunu" savlar (Brun, 1958/2014, s. 60). Evrensel duygudaşlık, tüm insanların ortak bir doğa yasası altında ortak bir ahlak duygusuyla donatıldıkları ve bu anlamda da ortak bir töze sahip olduklarının ifadesidir. Bu doğrultuda Stoacılar, kendilerini Atina sitesinin yurttaşları olarak değil, dünyanın yurttaşları olarak addetmişlerdir. Zira Stoacılar göre evrensel yasa, her şeyin üzerinde olan bir yasa olduğundan tüm insanlarda ve toplumlarda hüküm sürer. Bu anlamda tüm insanlar "ortak bir yasada birleşmiş olarak" yaşayan eş yurttaşlardır (Brun, 1958/2014, ss. 107-108).

Stoacıların tüm bu düşünceleri Stoa düşüncesinin Roma dönemi temsilcisi Marcus Aurelius'un şu ifadelerinde özet bir biçimde görülebilir (Antoninus, 2009, s. 69):

Tüm olaylar birbirlerine girişiktirler; bağlantıları kutsaldır ve hemen hemen hiçbiri öbürüne yabancı değildir. Çünkü birlikte düzenlenmiş olup, aynı dünyanın düzenine birlikte katılmaktadırlar. Gerçekte her şeyi içeren tek bir dünya, her yere dağılmış tek bir Tanrı, tüm anlamlı varlıklara ortaklaşa olan tek bir töz, tek bir yasa, tek bir us vardır sadece; gerçek de tektir, aynı doğaya sahip ve aynı ustan pay alan insanlar için yetkinlik de tek olduğuna göre.

Stoacılar da doğal hukuk, yukarıda ele aldığımız Vergara'nın yapmış olduğu ayrımın özellikle iki biçimini, akıl ve ahlaki bir bütün olarak içerir görünmektedir. Fakat Stoacılığın doğal hukuk anlayışının, Roma döneminde Hristiyanlığın yaygınlaşması sonucunda, Hristiyan teolojisi ile sentezlendiği ve farklılaştığı söylenebilir. Hristiyanlıkla birlikte doğal hukukun akıl ve ahlak boyutu, tanrısal emirin hâkimiyetine girmiş ve Stoacıların doğayla uyumlu yaşamak düşüncesi tanrısal emirlere göre yaşamak biçimine dönüşmüştür. Örneğin Hristiyan teolojisi üzerinde önemli etkiler yaratmış olan Roma dönemi düşünürü Augustine, "*Tanrı Devleti*" isimli çalışmasında devleti "yeryüzü devleti" ve "tanrı devleti" biçiminde ayırarak; tanrı devletinin "hakiki adaleti" temsil etmesi, yeryüzü devletinin ise ancak insanın günahkârlıkları ile bozulmuş bir adaleti içerdiği düşüncesiyle tanrı yasasını, doğal ve pozitif yasalar üzerine yerleştirir (Ağaoğulları & Köker, 2011, ss. 153-156). Augustine'in yapmış olduğu bu iki devlet ayrımı; Stoa düşüncesinin doğal hukuk anlayışının özünü oluşturan akli evrensel yasa formülünü, tanrı devletinin yasasıyla, dolayısıyla tanrı iradesiyle eşitlemesi bağlamında önemlidir. Doğal yasalar, Augustine'e göre tanrı yasasının ya da ebedî yasanın "insanın günahkârlığı yüzünden bozulmuş bir biçimdir" ve insanların buna uygun olarak oluşturdukları pozitif yasalar da ancak "tanrısal yasaya uygun olmalarına" bağlı olarak adil olabilecektir (Ağaoğulları & Köker, 2011, s. 156). Görüldüğü gibi Stoacılar da doğal hukuk, doğayla uyumlu bir biçimde yaşamının tanrının insandaki yansıması olan akıl yordamıyla keşfi iken, Augustine'de ve Orta Çağ Hristiyan teolojisinde insanın kusurlu (günahkâr) aklının, yaradılışının tanrısal emirlere uyarak kurtuluşa ermesi³ biçimine dönüşmüştür.

³ Augustine ve genel olarak Hristiyan teolojisinde "Adem'in düşüşü", "ilk günah" gibi anlatılardan hareketle insanın günahkârlığı ve Tanrısal emirlere uyarak kurtuluşa erme (salvation) teması hâkimdir. Bkz. Bonaiuti, 1917, ss. 159-175.

Daha önce ifade edildiği gibi doğal hukuk anlayışının Orta Çağ Hristiyan biçimi, konumuz açısından büyük bir önem taşıyan haklı savaş anlayışının biçimlenmesinde büyük bir rol oynamıştır. “Haklı savaş (Just War – Justum Bellum), savaşın hangi durumlarda haklı görülebileceğine ilişkin özellikle Hristiyan düşüncesinden⁴ önemli ölçüde etkilenmiş görüşlerden⁵ oluşan bir öğreti olarak tanımlanabilir” (Ereker, 2004, s. 4; Demirbaş, 2017, s. 902). İlk dönem Hristiyan pasifizminin, Hristiyan toplulukların haklı birtakım nedenler söz konusu olduğunda savaşmaları gerektiği biçiminde revize edilmesiyle ortaya çıkmıştır (Shaw, 2017, s. 851). Bu nedenler, öğretiye katkı yapmış birçok düşünür tarafından farklı biçimler alabilmekle birlikte, genel olarak kötülüğe karşı mücadele ya da “ahlaki olmayan bir düşman’a karşı verilecek savaşlar” haklı savaşlar olarak değerlendirilmiştir (Demirbaş, 2017, s. 902). Bu çerçevede haklı savaş, bir savaşın ancak “kötülükleri cezalandırmak” genel başlığı altında ve özellikle günahkâr, kâfir, barbar gibi kimselere verildiği takdirde haklı olabileceği düşüncesi olarak görülebilir. Bu noktada tanrının evrensel yasalarına karşı gelmiş olanlar kötülüğü temsil eden güçler olarak kendileriyle mücadele edilmesi gereken kimselerdir. Haklı savaş anlayışının mimarları olarak kabul edilebilecek olan Ambrose, Augustine ve Aquinas gibi teologların haklı savaş düşünceleri “kötüye karşı mücadele” ortak temasına sahiptir. Ambrose’da Hristiyan olmayan dünya, barbar bir dünyadır ve barbar dünyaya karşı verilecek olan savaşlar haklı savaşlardır (Swift, 1970, s. 533). Augustine’de de benzer bir biçimde Tanrı’nın inayetiyle yapılan tüm savaşlar ve kötülükleri cezalandırma savaşları haklı savaşlardır (Mattox, 2006, s. 46). Aquinas’ta ise yine kötülükleri cezalandırmak, haklı savaşın en önemli haklı nedenidir (Aquinas, 2002, ss. 240-241). Özetle, tanrının evrensel yasalarına karşı gelmek kötülük, kötülükle mücadele ederek onu yenilgiye uğratmak ise iyiliği tesis etmektir. Kötülükle mücadele, haklı savaşın ve Orta Çağ’a damgasını vuran teolojik biçimli doğal hukukun önemli bir teması hâline gelmiştir.

Haklı savaş anlayışı savaşın hangi durumlarda ahlaki kabul edilebileceğine ilişkin görüşlerin yanında savaşın ahlaki bir biçimde nasıl yürütülebileceğine ilişkin görüşler de içermektedir (Hehir, 2010, s. 23). Dolayısıyla haklı savaş doktrini içerisinde, “savaşa başvurmanın hukuku ya da adaleti” anlamına gelen “jus ad bellum” ve “savaşta hukuk veya adalet” anlamına gelen “jus in bello”⁶ olmak üzere iki ayrı bölüm bulunmaktadır (Walzer, 1977/2010, s. 47). Jus ad bellum açısından, haklı savaşın geçmişten bugüne genelleşmiş birtakım ilkelerinden bahsedebilmek mümkündür. Savaşın mutlaka haklı bir nedene dayanması gerekliliğini şart koşan “haklı neden”; savaşa başvurmaya ilişkin nedenlerin, başvurmamaya ilişkin seçeneklerle karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve nihayetinde savaşın adalet açısından olumlu bir durum yaratabilmesi gerektiğini ortaya koyan “nispi adalet”; savaşın yalnızca haklı nedenleri sağlayan koşulların sona erdirilmesini amaçladığı ve bunlar dışında başkaca niyetlere sahip olunmadığı ölçüde haklı bir savaş olacağını varsayan “doğru/iyi niyet”; haklı bir savaşa yalnızca böyle bir savaşı yetkilendirebilecek bir otorite tarafından karar verilebileceğini ileri süren “yetkili otorite”; savaşa başvurmaya karar verilmeden önce her türlü savaş dışı seçeneğin değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyan “son çare” gibi birçok ilke, haklı savaş doktrinin geleneksel ve güncel biçimlerinde

⁴ Hristiyan düşüncesinde haklı savaş dışında kutsal savaş (holy war) şeklinde bir başka doktrin de bulunmaktadır. Kutsal savaş Hristiyanlık adına ve büyük ölçüde Hristiyanlığın yayılması adına yapılan savaşlara verilen isimdir. Bu anlamda haklı savaşın önemli bir biçimde ayrılmaktadır. Hristiyanlığın savaşa ilişkin düşüncelerinin ayrıntılı bir incelemesi için bkz. Brown, 2008.

⁵ Haklı savaş doktrini büyük ölçüde Hristiyan düşüncesi içerisinde gelişmiş olsa da, Hristiyanlık öncesine dayanan seküler kaynakları da bulunmaktadır. Örneğin Hristiyanlık öncesi önemli katkılardan biri Cicero tarafından verilmektedir. Çalışmanın sınırlılıkları gereği bu düşüncelere burada yer verilmemiştir. Ayrıntılı bir inceleme için bkz. Demirbaş, 2017; Ereker, 2004.

⁶ Latince sözcükler olan “jus ad bellum” ve “jus in bello” kavramlarının doğrudan Türkçe karşılıkları “savaşa başvurma hukuku” ve “savaşta hukuk” olarak karşılanabilir (Kolasi, 2017, s. 3). *Jus ad bellum* savaşa başvurmanın ilkelerine, haklı gerekçelerine odaklanır ve günümüz uluslararası hukukunda kuvvet kullanma hukuku çerçevesi içerisindedir. *Jus in bello* ise savaş yürütülürken uyulması gereken kurallara işaret etmekte ve uluslararası hukukta silahlı çatışmalar hukuku ve uluslararası insancıl hukuk çatısı altında ele alınmaktadır (Shaw, 2017, s. 891).

sayılmaktadır (Boyle, 2006, ss. 35-44; Hehir, 2010, s. 24; Mattox, 2006, ss. 9-10). Jus in bello ilkeleri ise haklı bir savaşa başvurulduktan sonra, savaşın haklı olabilmesi için savaşın ahlaki olarak da sürdürülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu ilkeler, "orantılılık" ve "ayırt etme" olmak üzere genellikle iki tanedir. *Orantılılık*, savaşın hedefleriyle, amaca ulaşmak için kullanılan gücün orantılı bir biçimde kullanılması gerektiğini koşullar. Diğer bir ifadeyle savaşın *haklı* nedenleri ile uyuşmayacak bir biçimde gereksiz zararlara yol açmak, savaşın haklılığına gölge düşürecektir. Eğer hedeflenenenden farklı zararlar veriliyor, orantısız bir güç kullanılıyorsa bu savaş haklı olarak sürdürülemez. *Ayırt etme* ise özellikle savaşanlar ile savaşmayanların birbirinden ayrı tutulması ilkesidir. Haklı bir savaşın, haklı olarak sürdürülmesi savaşmayanların, bir diğer ifadeyle savaşın hedefi olmayanların zarara uğratılmamasına bağlanmıştır. Savaşmayan kategorisi büyük ölçüde çocuk, kadın, yaşlı, malul gibi sivillerden oluşmakla birlikte yaralı, esir ya da savaşamayacak durumda olan askerleri de içerecek şekilde tanımlanmaktadır (Hehir, 2010, s. 24; Mattox, 2006, ss. 10-11).

Kısaca özetlemeye çalıştığımız haklı savaş öğretisi, günümüzde de etkilerini sürdüren bir anlayış olarak görülebilir. Örneğin Michael Walzer (1977/2010), haklı savaş öğretisini seküler biçimde işleyen ve geliştiren bir düşünür olarak görülmektedir. Diğer taraftan günümüzde de özgün öğretiden, bir diğer ifadeyle Hristiyan düşüncesindeki köklerinden kaynak alan düşünürler bulunmaktadır. Bunlara Paul Ramsey ve John Courtney Murray gibi düşünürler örnek verilebilir (Corey & Charles, 2012; Johnson, 1991; Murray, 1959, 1960). İnsancıl müdahale, yaygın insan hakları ihlalleri sebebiyle savaşa başvurmanın haklılığını iddia eden bir doktrin olarak, haklı savaşın günümüzdeki bir uzantısıdır. Bir diğer ifadeyle haklı savaş, özellikle seküler yorumlarıyla, insancıl müdahale doktrinine önemli bir kaynak oluşturmuştur.⁷

Orta Çağ'ın sonlarından itibaren, Rönesans ve Reform hareketlerinin de bir sonucu olarak doğal hukuk düşüncesi Orta Çağ'daki teolojik görünümünden sıyrılmaya başlamıştır. Bu dönemin önemli doğal hukuk temsilcilerinden biri kabul edilen Hugo Grotius, doğal hukuk öğretisine olan katkıları, haklı savaş öğretisini bu çerçevede temellendirmesi ve uluslararası hukukun kurucu babalarından kabul edilmesi açısından önem taşımaktadır. Grotius'a göre "[d]oğa yasası doğru düşüncenin buyruğudur. Bir eylemin, rasyonel tabiat ile uyum hâlinde olup olmamasına göre, ahlaki bakımdan kötü veya zorunlu olduğunu belirleyen doğru düşüncedir; dolayısıyla, böyle bir eylem tabiatın mimarı olan tanrı tarafından ya yasaklanmış ya da emredilmiştir" (Sabine, 1965/1969, s. 102). Grotius, doğal hukukun tanrı tarafından yaratıldığını ifade ederken teolojik doğal hukukla uyum hâlindeyken, doğal hukukun tanrı tarafından dahi değiştirilemeyeceğini savunurken teolojiden rasyonalizme doğru yönelmektedir: "Doğal hukuk değişmezdir... öyle ki, Tanrı bile onda herhangi bir değişiklik yapamaz..." (aktaran Köker, 2009, s. 95).

Grotius, doğa yasalarına uygun olarak baskı görenlere yardımda bulunulabileceğini ve baskıcı rejime karşı haklı bir savaşın yürütülebileceğini ileri sürer. Grotius'a göre "insan olma bakımından ortaklaşa nitelik, bir başkasının yardımına koşmak için yeterli güçte bir bağlıdır" (1625/2011, s. 68). İnsanlar arasındaki bu hısımlık bağı bir haklı savaş nedenidir (Grotius, 1625/2011, s. 213). Görüldüğü gibi Grotius, doğal hukuk ve yasalardan yola çıkarak savaşa haklı nedenler oluşturan bir yardımlaşma ödevini varsaymaktadır. Grotius ayrıca doğal hukuk ile pozitif hukuk arasında bir ayrıma gitmekte ve bununla bağlantılı olarak uluslararası ilişkilerde

⁷ 2001 yılında ICISS raporu ile ilan edilen Koruma Sorumluluğu doktrininde haklı savaş öğretisinden önemli ölçüde yararlanılmıştır. Koruma sorumluluğunun askerî olarak uygulanabilmesi için getirilen koşullarda, yukarıda ele aldığımız haklı neden, son çare, orantılılık gibi ilkelere atıflar vardır. Bkz. International Commission on Intervention and State Sovereignty, 2001, s. 32).

düzenleyici bir rol üstlenen uluslararası hukuk fikrinin de temellerini atmaktadır. Sabine'in işaret ettiği gibi genel olarak doğal hukuk teorisinin;

pratikte sağladığı fayda, hukuk ve siyaset alanına pozitif hukukun işleyişini değerlendirmeye yarayacak olan normatif unsur sokmasındadır. Bu normatif unsur, adalet, iyi niyet ve iyi iş görme gibi aşkın bir değerler topluluğundan oluşmaktadır. Dolayısıyla [doğal] hukuk, hukuku ahlaklaştırma yolunda sonradan ortaya çıkan bütün çalışmaların öncüsü durumundadır (Sabine, 1965/1969, s. 106).

Grotius, tüm insan yapımı yasaların ve kurumların üzerinde kurmuş olduğu değişmez evrensel doğal hukuk anlayışıyla Sabine'in ifade etmiş olduğu normatif ölçüyü, pozitif hukukun değerlendirilebileceği aşkın ölçütler olarak koymaktadır. Grotius, doğal hukukun evrensel yasalarının yalnızca iç hukuk sistemlerini değil aynı zamanda devletlerarası ilişkileri de kapsadığını düşünmektedir. Jacob Ben-Amittay'ın belirttiği gibi, Grotius'a göre devletler de tıpkı insanlar gibi doğal hukuk ilkelerine tâbidir. Devletler kendi üzerlerinde bir yönetimin olmaması sebebiyle, doğal hukuk ilkeleri uyarınca antlaşmalardan doğan yükümlülüklerine uymak, şiddet kullanmaktan kaçınmak, düzen ve barış içerisinde bir arada yaşamak gibi yükümlülükler sahiptir (Ben-Amittay, 1973/1983, s. 143).

Aydınlanma süreciyle birlikte doğal hukuk, liberal düşünürler tarafından tüm insanlar için ortak olan doğal hakların kaynağı olarak düşünülmüştür (Erdoğan, 2016, s. 38; Freedon, 2002, s. 27). Doğal hak anlayışının temeli, evrensel bir insan doğası anlayışından yola çıkmıştır. Vergara'ya göre evrenselleştirilebilir olan bu insan doğası mevhumu, insanın tanrının suretinde yaratıldığı, tüm insanların insan olmakla ortak bir ahlaki öze sahip oldukları ya da insanın zorunlu olarak toplumsal bir canlı olması gibi birtakım temellendirmelere sahiptir (Vergara, 1992/2006, ss. 128-132). Bu anlamda tüm insanların sahip oldukları ortaklık, onların doğal birtakım haklara doğuştan eşit bir biçimde sahip oldukları anlayışını doğurur. Bu anlayış İngiliz, Amerikan ve Fransız Devrimleri ile ilan edilen insan hakları belgelerinde açıkça görülür olmuştur. Örneğin, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde "Bütün insanlar eşit yaratılmışlardır; Tanrıları tarafından başkasına devrolunamaz bazı haklarla donatılmışlardır..." denmektedir. Yine Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nde insanın doğal, devredilemez ve kutsal haklarından bahsedilmekte ve Bildirge'nin ilk maddesinde insanların eşit ve özgür olarak doğdukları ifade edilmektedir. Bilindiği gibi insanın doğuştan sahip olduğu vazgeçilemez, devredilemez, çığnenemez haklara sahip olduğu doğal haklar anlayışı günümüz evrensel insan hakları anlayışının (Porter, 1999, ss. 77-96) ve dolayısıyla hak ihlalleri çerçevesinde iddia edilen insancıl müdahale doktrininin temellerini oluşturmaktadır.

Günümüz insancıl müdahale tartışmaları büyük ölçüde insan hakları doktrini üzerinden yürütülmektedir. Özellikle yaşam hakkının yaygın ve sistematik ihlalleri, insancıl müdahaleler için öne sürülen temel gerekçe olarak ön plana çıkmaktadır. 2001 yılında insancıl müdahale tartışmalarını koruma sorumluluğu kavramı altında yeniden ele alan Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (The International Commission on Intervention and State Sovereignty - ICISS) "*Koruma Sorumluluğu*" isimli raporunda insancıl maksatlı kuvvet kullanımının etnik temizlik, soykırım gibi büyük ölçekli öldürme eylemleri gibi şiddetli insan hakları ihlalleri vuku bulduğunda meşru görülebileceğini vurgulamıştır (International Commission on Intervention and State Sovereignty, 2001, ss. 32-34).

İnsancıl müdahale doktrininin önemli temsilcilerinden olan Fernando Tesón, "savaş, yalnızca ciddi ve sistematik hak ihlallerini sona erdirmek amacıyla meşru görülebilir" diyerek aynı noktadan hareket etmektedir (Tesón, 2014, s. 69). Önde gelen uluslararası hukukçulardan

Antonio Cassese, insan haklarını, barış ve self-determinasyonla birlikte günümüz uluslararası toplumunun üç önemli değerinden biri olarak kabul etmekte ve bu bağlamda gerçekleştirilen insancıl müdahaleleri meşru görmektedir (Cassese, 1999, ss. 24-25). İnsancıl müdahaleye ilişkin birçok akademik tanım girişiminde de insan haklarına doğrudan atıflar yapılmaktadır. Örneğin, J. L. Holzgrefe insancıl müdahaleyi, kendi vatandaşları dışındaki insanların temel insan haklarının geniş çaplı ve ciddi bir şekilde ihlal edilmesini önlemek ya da sonlandırmak amacıyla güç kullanımı olarak tanımlamaktadır (Holzgrefe, 2003, s. 18). Yine alanın önde gelen isimlerinden Jennifer Welsh, insancıl müdahaleyi "bir devletin iç işlerine büyük çaplı insan hakları ihlallerini ya da yaygın insani acıları önlemek gerekçeleriyle askerî güç kullanımı" biçiminde tanımlamaktadır (Welsh, 2004, s. 3). Bu ifade ve tanımlardan da görüleceği üzere insancıl müdahaleler, her şeyden önce yaygın ve sistematik insan hakları ihlalleri gerekçe gösterilerek gerçekleştirilmektedir.

Doğal hukuk, doğal haklar ve nihayetinde evrensel insan hakları doktrini ile neticelenen felsefi temellendirme, liberalizmin aynı çizgideki bir başka bileşeni olan toplumsal sözleşme yaklaşımlarıyla da desteklenmektedir. Toplumsal sözleşmeye ilişkin savlar özellikle insancıl müdahalelerin modern devletler sisteminin temel dayanağı olan devlet egemenliği ile çatışmalı durumunun aşılmasına yönelik iddiaların belkemiğini oluşturmaktadır. Bilindiği gibi toplumsal sözleşme yaklaşımı, Hobbes, Locke, Rousseau gibi yaklaşımın öncüleri tarafından devlet erkinin kaynağını akli ve seküler temellere dayandırmak maksadıyla üretilen varsayımsal bir doğa durumuna dayanmaktadır. Devlet erkinin bulunmadığı bu doğa durumu veya hâli; toplumu oluşturan bireylerin can ve mal güvenlikleri başta olmak üzere temel haklarının güvence altında olmadığı kaotik bir yapı olarak resmedilmektedir. Bu durumdan kurtulmak için insanlar bir toplumsal sözleşme aracılığıyla, bir diğer ifadeyle bu temel haklarını güvence altına almak maksadıyla vermiş oldukları rıza ile devlet erkini kabul ederler (Bkz. Mapel, 2002, ss. 180-200). Toplumsal sözleşme kurgusundan konumuz açısından çıkarılan en önemli sonuç; devletin, vatandaşlarının rızasıyla ve onların haklarını korumak maksadıyla kurulmuş olduğu varsayımdır. Liberal devlet kuramının merkezinde yer alan bu yaklaşım, liberal demokrasilerin savunusunda olduğu kadar insancıl müdahaleler lehine üretilen argümanların da temel bileşenlerinden birini oluşturmaktadır.

Toplumsal sözleşme yaklaşımının insancıl müdahaleler lehine kullanıma sokulmasının en iyi ve en çok tartışılan örneği, ICISS tarafından ortaya atılan koruma sorumluluğu kavramına temel teşkil eden "sorumlu egemenlik" (sovereignty as responsibility) anlayışında görülebilmektedir. ICISS, sorumlu egemenlik anlayışını; ulus-devletlere tanınan egemenlik hakkının devletlere, vatandaşları üzerinde keyfi her türlü davranışa yetki verir biçimde düşünülmemeyeceğini, egemenlik kavramının özünde ilgili devletin vatandaşlarının temel hak ve özgürlüklerinin korunması sorumluluğuyla tanımlanabileceğini vurgulayarak toplumsal sözleşme yaklaşımları üzerine inşa etmektedir (International Commission on Intervention and State Sovereignty, 2001, s. 13). Bu doğrultuda ICISS, "halkını ölüm ve diğer ciddi zararlardan koruma sorumluluğu, egemenliğin devlete yüklediği en temel ve hayati sorumluluktur. Eğer devlet, kendi halkını böyle bir zarardan koruyamaz ya da korumazsa son kertede askerî müdahalenin de dâhil olabileceği insancıl koruma amaçlı zorlayıcı müdahaleler, uluslararası toplumun diğer üyeleri tarafından sağlanabilecektir" (International Commission on Intervention and State Sovereignty, 2001, s. 69) diyerek insancıl müdahaleler ile devlet egemenliği arasındaki çatışmayı aşmaya ve insancıl müdahale için meşru bir zemin yaratmaya çalışmaktadır.

3. Deontoloji ve “Tam” ve “Tam Olmayan” Ödevler

Doğal hukuk ve doğal haklar evrensel bir insanlık anlayışından yola çıkarak tüm insanlar için bağlayıcı olan bir *ortak ahlak* (common morality) ve *ortak hukuk* (common law) fikrinin temellerini atmıştır. Joseph Boyle’un belirttiği gibi bu ortak ahlak anlayışı, tüm insanlara eşit muamele edilmesi gerekliliğini ve tüm insanlara karşı sorumluluklara sahip olunduğunu ortaya koymaktadır (Boyle, 2002, ss. 121-122). Dolayısıyla doğal hukukun ortaya koyduğu ortak ahlak anlayışı yalnızca insanların doğal haklarının çerçevesini çizmekle kalmaz, bunun yanında diğerlerine karşı sorumluluklarımızı da belirtir. Bir diğer ifadeyle hakların yanında ödevler hususu da ortak ahlak anlayışının önemli bir parçasıdır. Boyle, ortak ahlak anlayışının bizleri her kim olurlarsa olsunlar diğerlerine yardım etme, onlarla iyi ilişkiler kurma ve sürdürme yükümlülüğünü yüklediğini vurgulamaktadır. Bu yükümlülük de belirli sınırlılıklara sahip olmakla birlikte, özellikle olağanüstü koşullarda bir devletin egemenliğinin ihlali, iç işlerine karışılması ve son kertede güç kullanımını da içeren araçların kullanımı için normatif bir zemin oluşturmaktadır (Boyle, 2002, s. 123).

Boyle’a (2002) göre ortak ahlak, bir takım evrensel ilkeleri sorgusuz sualsiz kabul etmesi, bu ilkelere dayanarak kimi davranışları istisnasız yasaklaması ve özne bağlantılı bir ahlak anlayışını ortaya koymasıyla Kant’ın en önemli temsilcisi olduğu deontolojik ahlak teorilerinin alanına girer (ss. 117-119). Thomas Donaldson’ın (2002) belirttiği gibi, deontolojik ahlak, “özne merkezli (agent-centered), yani vurguyu öznenin ahlaki amillerine yapan ve ilke ve ahlaki kuralları takip etmeyi sonuçların göz önünde bulundurulmasına üstün gören” bir teoridir (s. 137). Kant’ın koşulsuz buyruk anlayışı deontolojik ahlakın en iyi bilinen ifadesidir. Allen W. Wood’un (2005/2009) belirtmiş olduğu gibi Kant’ın koşulsuz buyruğu evrenselleştirilebilirlik ilkesi üzerinden hareket etmekte ve “evrensel yasa formülü ya da doğa yasası formülü”, “kendinde amaç olarak insanlık formülü” ve “özerklik formülü” olmak üzere üç formülasyonla ortaya konmaktadır (s. 172).

Evrensel yasa formülü, “ancak, aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime göre eylemde bulun” şeklindeyken *doğa yasası formülü* ise “eyleminin maksimi sanki senin istemenle genel bir doğa yasası olacakmış gibi eylemde bulun” biçimindedir (Kant, 1786/2018, s. 38). Bu iki formülasyon hemen hemen aynı anlama sahiptir ve koşulsuz buyruğun, bir diğer ifadeyle herhangi bir şarta bağlı olmadan kişinin akli vasıtasıyla zorunlu olarak kendini tabi kıldığı evrensel yasanın bir ifadesidir ve Kant’ın doğal hukuk ile ilişkisini net bir biçimde ortaya koymaktadır. Burada önemle altı çizilmesi gereken husus, koşulsuz buyruğun herhangi bir ussal değerlendirmeye esnetilemeyecek, örneğin herhangi bir fayda-zarar hesaplamasının konusu yapılamayacak bir biçimde istisnasız ve kesin uygulanması gereken ilke olduğudur. Zira Kant’a göre bir eylem başka bir amaca ulaşmak için gerçekleştiriliyorsa bu eylem araçsaldır ve ancak koşullu bir buyruk olacaktır. Diğer taraftan eylem “kendiliğinden akla uygun olan bir istemenin ilkesi olarak zorunlu” ise o zaman kesin ya da koşulsuz bir buyruk söz konusudur (Kant, 1786/2018, s. 31).

Kant’ın ikinci formülasyonu olan *kendinde amaç olarak insanlık formülü*, “her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de, sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun” şeklindedir (Kant, 1786/2018, s. 46). Bu formülasyon Kant’ın en sık başvurulan ve genellikle kısaca “insanlar birer araç değil, amaçlılar” şeklinde ele alınan görüşüdür. Kant’a göre insanların, kendinde amaç olmaları ise insanların nedensellik ya da sonuçsallık gibi değerlendirmelerden bağımsız olarak kendinde iyi olmalarıdır. Kant’ın ifadesiyle insanlar “kendi başına varoluşlarının kendisinin amaç olduğu

şeylerdir" (1786/2018, s. 46). Dolayısıyla insanlara araçsal yaklaşmak ahlaken doğru olamaz. Kendi amaçlarımız için insanlara, yararlı birer araç muamelesi yapmak birinci formülasyona, yani evrensel yasa ve doğa yasasına uymayan bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Kant'ın üçüncü formülasyonu *özerklik* ise "ancak ve ancak, seçişinin maksimleri aynı istemede aynı zamanda genel yasalar olarak kavranacak şekilde seçmek" biçimindedir (Kant, 1786/2018, s. 58). Bu, her insanın akıllı bir varlık olarak "evrensel yasa koyucu irade" rolünde tercihlerde bulunmasını, bir diğer ifadeyle eyleme geçmesini ifade eder. Kant'ın özerklik formülasyonu O'nun bir Aydınlanma filozofu olarak akla verdiği önemi göstermektedir. Wood'un (2005/2009) belirttiği gibi Kant için "akli doğa bir 'kendinde amaçtır'... Akli amaç 'üretilmesi gereken bir amaç' değil, *varolan* (veya 'kendine yeten') bir amaçtır... Akli doğanın değeri nihaidir, başka herhangi bir değere bağlı değildir" (ss. 172-180). Dolayısıyla yukarıda ele aldığımız doğal hukuk düşüncesinin evrensel doğa yasalarını tanrısal bir doğaya dayandırmaları gibi, Kant da akli bir doğa anlayışı ortaya koymaktadır.⁸ Wood'un belirttiği gibi akli doğa dışında "herhangi bir şey ahlak yasalarının zemini olsaydı, yasaların kategorik [koşulsuz] olma özelliği tahrip olurdu; çünkü irade için geçerli olmaları, bu dış kaynakla ilgili başka bir şarta bağlı olacaktır". Örneğin, "yasaların zemini mutluluk olsaydı, yasalar mutluluğu isteme şartına bağlı olacaktır; Tanrı'nın iradesi olsaydı, yasaların getirdiği yükümlülükler, Tanrı'yı sevme veya Tanrı'dan korkma şartlarına bağlı olacaktır" (Wood, 2005/2009, s. 180). Oysa Kant bunların yerine insan akli ve iradesini yerleştirerek bir ahlaki özerklik durumu ortaya koymaktadır (Wood, 2005/2009, s. 180).

Kant'ın koşulsuz buyruğu ve dolayısıyla insanların birer araç değil amaç oldukları yaklaşımı, evrensel bir insanlık anlayışı ortaya koymasının yanı sıra evrensel ödevleri de gündeme getirmektedir. Kant'ın ödev ahlakının konumuz açısından en önemli bölümü, koşulsuz buyruk bağlamında ortaya çıkan "tam ödevler" ve "tam olmayan ödevler" (perfect - imperfect duties) arasında yapmış olduğu ayırmadır. *Tam ödevler*, koşulsuz buyruğun bir gereği olarak, insanlara araçlar olarak değil amaçlar olarak davranılması, dolayısıyla bununla çelişen tüm davranışlardan kaçınılması ödevidir. Diğer taraftan Kant'ın *tam olmayan ödevler* olarak tanımladıkları ise diğer insanların iyiliğinde ya da mutluluğunda bir artış sağlayacak olumlu davranışlardır. Bu, Kant için erdemli kişilerde bulunması gereken bir özellik olmakla birlikte tam ödevlerin zorunluluğunu taşımamaktadır. Kant'ın tam olmayan ödev için getirmiş olduğu iyiliği ya da mutluluğu artırma ölçütü, insancıl müdahale lehine üretilen argümanlarda da rastlanan faydacı etikle⁹ benzerlik taşımakla birlikte önemli ölçüde faydacılıktan ayrılmaktadır. Zira Kant tam olmayan ödevin, diğer insanların iyiliğini ya da mutluluğunu artırırken koşulsuz buyrukla çelişmemesi gerektiğini ifade eder (Wood, 2005/2009, ss. 184-185). Kant'ın ifadesiyle, "tam olmayan ödev ile eylemlerin maksimlerine yönelik istisnalar anlaşılmalıdır, yalnızca bir maksimin ödevinin bir diğeri tarafından sınırlandırılması anlaşılabilir" (aktaran Bagnoli, 2006, s. 123). Örneğin, bir insanın iyiliğini sağlamak adına bir başka insanın kötülüğüne sebep olunamaz ya da bir kişinin hayatını kurtarmak için bir başkasının hayatı riske atılamaz. Zira bu davranışlar ilgili insanlara birer araç olarak muamele edilmesi durumunu ortaya çıkararak koşulsuz buyruk ile çelişir.

⁸ Kant'ın akli doğanın evrenselliğine yaptığı vurgu O'nu doğal hukuk düşüncesiyle bağlantılandırır. Fakat belirtilmelidir ki Kant, ahlak felsefesi içerisinde genellikle özerk bir konumda ele alınmaktadır. Kant'ın doğal hukuk düşüncesiyle ilişkisi hakkında bkz. Schneewind, 1993, ss. 53-74. Burada konumuz açısından Kant'ın önemi, deontolojik ahlak vasıtasıyla insanın evrensel olarak nihai bir amaç olarak görülmesine yaptığı katkı ve buradan türetilmiş olduğu evrensel ödev ahlakıdır.

⁹ Bu çalışmada üzerinde durulmamakla birlikte faydacı etik insancıl müdahalenin meşruluğuna yönelik felsefi argümanlarda önemli ölçüde kullanılmaktadır. İnsancıl müdahalenin, bir askerî müdahale biçimi olarak insan ölümlerine yol açabilmesi, "kurtarılan insan sayısının, sebep olunan ölümlerden yüksek olması", bir diğer ifadeyle "ortaya çıkan faydanın, yol açılan zarardan fazla olması" şeklinde faydacılığa yaslanılarak meşru gösterilebilmektedir.

Thomas Donaldson'ın (2002) belirttiği gibi Kant'ın deontolojik ahlak anlayışı, günümüz hak-merkezli teoriler için önemli bir temel teşkil eder (s. 150). Daha önce de vurgulandığı üzere, evrensel insan hakları anlayışı büyük ölçüde, insanların yalnızca insan olmaları nedeniyle vazgeçilemez, devredilemez, ihlal edilemez birtakım haklara sahip olduğu vurgusuna sahiptir. Yalnızca insan olmakla haklara sahip olunduğu görüşü, Kant'ın insanları kendinde amaçlar olarak gören yaklaşımıyla örtüşmektedir. Kant'ın koşulsuz buyruğu, evrensel olarak tüm insanlara birer amaç olarak muamele edilmesi gerekliliği ve bu gerekliliğin haklar çerçevesinde tesisini öne süren görüşler için önemli bir savdır. Ayrıca ödevler hususunda da Kant'ın ödev anlayışını temel alan bir yaklaşımla, diğerlerine yardım ilkesinin bu çerçevede öne sürülebileceği iddia edilmektedir. İnsancıl müdahale ise daha önce ifade edildiği gibi hak ihlallerine karşı bir ödev olma iddiasıyla deontolojik ahlaktan önemli ölçüde beslenmektedir. Temel hakları çiğnenen insanların yardımına koşmak, bir ödev olarak insancıl müdahale yaklaşımına temel oluşturabilmektedir. Örneğin Terry Nardin'e (1996/2012) göre bir devletin, halkını şiddetten korumada başarısız olması durumunda bu insanların hakları savunmasız kalmamalıdır. Devletin insanların haklarını savunamayacak durumda olması, bu sorumluluğu başkalarına yüklemektedir. İnsancıl müdahale ise Nardin'e göre bu ödevi yerine getirmenin bir yoludur. Nardin bu ödevi yardımseverlik veya insanlık ilkesinden hareketle temellendirmektedir (ss. 389-390).

Nardin'in insancıl müdahale için yardımseverlik ve insanlık üzerinden yapmış olduğu temellendirme Kant'ın tam olmayan ödevlerinden yola çıkmaktadır. Zira yardımseverlik, evrensel bir insanlık düsturundan yola çıkan ahlaki olarak iyi bir davranış olarak görülebilmekle birlikte zorunlu değildir. Zor durumda olanların yardımına koşmak, kişilerin veya aktörlerin keyfiyetine ya da tercihlerine bağlıdır. Bu doğrultuda insancıl müdahale ödevi genellikle Kant'ın tam olmayan ödevlerine dayandırılmaktadır. Bunun temel nedeni Don Scheid'in (2014) belirtmiş olduğu gibi, insancıl müdahalenin herhangi bir aktöre doğrudan bir ahlaki sorumluluk yüklemiyor oluşudur (ss. 8-9). Michael Walzer da (1977/2010) aynı çizgide insancıl müdahalenin temel sorununun "korkunç suçların durdurulması" gibi haklı nedenlere dayanıyor olsa da tam olmayan bir ödevde dayandığını, bir diğer ifadeyle doğrudan belirli kişilere sorumluluk yüklediğini iddia etmektedir (ss. 3-4).

Nardin (2006), doğal hukuk geleneği içerisinde tam ve tam olmayan ödevlerin ayırt edilmesi için üç temel ölçütün gelişmiş olduğunu ifade etmektedir. Nardin'e göre ilk ölçüt bir ödevin tam olarak yerine getirilip getirilemeyeceğidir. Bu ölçüte göre kimi ödevler şartları yerine getirilip tamamlanabilirken, kimileri ise böyle bir özelliğe sahip değildirler. Örneğin bir kişinin almış olduğu borcu geri ödemesi ile borç ödevi tamamlanmış olur. Bu tarz ödevler tam ödevlerdir. Oysa yardımseverlik ödevi tamamlanabilen bir ödev değildir. Zira bu ödev için belirlenmiş bir sınır yoktur. Bu tarz ödevler ise tam olmayan ödevlerdir. İkinci ölçüt, ödevi kimin gerçekleştireceği hususudur. Bu ölçüte göre tam ödevlerde, ödevin öznesi belliyken; tam olmayan ödevlerde doğrudan bir özne söz konusu değildir. Örneğin, borç konusunda borçlu ödevini tamamlamakla doğrudan yükümlüdür. Diğer taraftan yardımseverlik, genel olarak yardımseverliğin iyi olduğu ve yardım edilmesi gerekliliğini belirtir fakat doğrudan belirli kişilere yardım etme sorumluluğunu yüklemeyiz. Üçüncü ölçüt ise ödevin zorlanabilir (enforceable) olup olmadığıdır. Buna göre tam ödevler mutlaka gerçekleştirilmesi gereken, dolayısıyla zorlanan ödevlerken; tam olmayan ödevler kişilerin tercihlerine göre bir diğer ifadeyle serbestlikle gerçekleştirilirler. Örneğin borçlunun borcunu ödemesi yasal bir zorunluluğa konu olabilirken, yardımseverlik böyle bir zorunluluğa tabi değildir (Nardin, 2006, ss. 14-15).

İnsancıl müdahale açısından bakıldığında Nardin'in ifade etmiş olduğu üç ölçüt, insancıl müdahalenin mevcut durumda tam olmayan bir ödev olarak görülebileceğine işaret etmektedir. Zira tüm ölçütlerin gündeme getirdiği ayrımlar insancıl müdahale açısından tartışmalıdır. Ödevin ne zaman tamamlanabileceği, insancıl müdahalenin nerede başlayıp nerede sonlandırılacağı etrafında şekillenmektedir. Örneğin müdahaleye zemin hazırlayan insani krizin ortadan kaldırıldığına nasıl karar verilebilecektir? Müdahalenin insani krizi ortaya çıkaran toplumsal, ekonomik, kültürel vs. gibi köklü sorunları ortadan kaldırma sorumluluğu var mıdır? Müdahale sonrasında bir yeniden inşa sorumluluğu, müdahale ödevine dâhil edilebilir mi? Bu ve benzeri sorunlar, insancıl müdahale ödevinin tam bir ödev olarak görülebilmemesinin önündeki temel engeller olarak görülebilir. İkinci ölçütte ifadesini bulan ödevi kimin gerçekleştireceği, insancıl müdahale açısından müdahalenin kim tarafından gerçekleştirileceği tartışmasını ortaya çıkarır. İnsancıl müdahaleler uygulamada tek-tarafli ya da çok-tarafli olarak ve örneğin BM ya da NATO gibi belirli bir uluslararası örgüt tarafından da uygulanabilmektedir. Fakat her kim tarafından gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, mevcut uluslararası hukukta insancıl müdahale belirli bir özneye yüklenmiş bir sorumluluk değildir. Dolayısıyla insancıl müdahale ödevinin varlığı kabul edilebilse dahi bu ödevin öznesi net değildir.¹⁰ Bu ölçüt açısından da insancıl müdahale ancak tam olmayan bir ödev olarak görülebilecektir. Üçüncü ölçüt olan zorlanabilirlik ölçütü de yine aynı temelden insancıl müdahaleyi keyfi bir uygulama olarak ortaya çıkarmaktadır. Zira mevcut uluslararası hukuk açısından insancıl müdahale oldukça tartışmalı bir uygulamadır. İnsancıl müdahale, BM çerçevesi içerisinde kuvvet kullanma yasağına getirilen istisnalardan biri değildir ve bu bağlamda yasal bir mahiyeti bulunmamaktadır. Dolayısıyla genellikle insancıl müdahaleler, yasal bir zeminde iddia edilmek yerine bir yardımseverlik ödevi biçiminde, ağırlıklı olarak meşruiyet temelinde iddia edilmektedir. Dolayısıyla mevcut durumda zorlanabilir bir insancıl müdahale ödevinden söz edebilmek mümkün değildir.

Tam ve tam olmayan ödevler açısından insancıl müdahaleyi ele almak görüldüğü gibi hak ve ödev arasındaki ilişkiyi, bir diğer ifadeyle insancıl müdahalenin yasallığı meselesini gündeme getirmektedir. Kant da bu ayrımdan yola çıkarak tam ödevleri, *hak ödevleri* (juridical duties); tam olmayan ödevleri ise *etik ödevler* (ethical duties) olarak isimlendirmiştir (Wood, 2005/2009, ss. 182-191). İnsancıl müdahalenin yasal bir ödev olarak ortaya konamaması, ancak etik ödevler çerçevesinde ele alınmasını mümkün kılmaktadır. Bu doğrultuda kimi düşünürler insancıl müdahalenin tam olmayan bir ödev olarak değil, tam bir ödev olarak anlaşılması gerekliliğini ortaya koymaktadırlar. Örneğin Carla Bagnoli (2006), insancıl müdahalenin insanlığa saygı koşulu çerçevesinde tam bir ödev olarak görülmesi gerektiğini iddia etmektedir. Bagnoli'ye göre Kant'ın insanları başlı başına bir amaç olarak, kendilerinde değerler olarak ele alan yaklaşımı, insanlığı "insan onuru" çerçevesinde dokunulamaz birimler olarak algılamayı gerektirmektedir (Bagnoli, 2006, s. 119). İnsanların Kantçı bir biçimde başlı başına amaçlar olarak tanınması, diğerlerine özerk birimler olarak saygı göstermeyi ödev kılmaktadır. Bu doğrultuda insancıl müdahale "insan onurunu", bir diğer ifadeyle "insanlık değerini" korumak amacıyla gerçekleştirildiğinde insancıl bir müdahale olacaktır. Bagnoli'ye göre "insan hakları her ne zaman ciddi bir biçimde ihlal edilirse müdahale ahlaki olarak meşru görülebilir". Zira insanlık onuru, "evrensel ve istisnasız" bir biçimde saygı gösterilmesi gereken bir ahlaki temeldir (Bagnoli, 2006, ss. 119-121).

¹⁰ Devletler veya uluslararası örgütler, insancıl müdahalenin sorumluluğunu üstlenebilecek özneler olarak kabul edilebilseler dahi, mevcut uluslararası hukukta bu sorumluluğun herhangi bir aktöre doğrudan yüklenmiyor oluşu sorumluluğu muğlaklaştırmaktadır.

Bagnoli bu çerçevede insancıl müdahaleyi tam olmayan bir ödev olarak değil, tam bir ödev olarak iddia etmektedir. Bagnoli'ye göre insanlığa saygı temelinde temel insan haklarının korunması insancıl müdahaleyi bir ahlaki gereklilik, bir ödev konumuna yükseltir (Bagnoli, 2006, s. 125). Fakat bu ödev, yardımseverlik veya cömertlik (charity, beneficence) çerçevesinde tam olmayan bir ödev olarak addedilir. Dolayısıyla gerçekleştirildiğinde takdir edilen fakat gerçekleştirilmesi zorunlu olmayan bir ödev olarak görülür. Bagnoli bu görüşün doğru olmadığını düşünmektedir. Bagnoli'ye göre yardımseverlik, saygı ilkesi ile bağlantılıdır çünkü yardımseverlik ödevi, insan haklarına saygıyı ve öz-saygıyı geliştirmeyi içerir. Fakat temel insan hakları ihlallerine direnmek yalnızca bir yardımseverlik ödevi ya da birisinin gerçekleştirilmeyi seçip seçmeyebileceği bir ödev değildir. Gerçekleştirilmesi ahlaki bir zorunluluk olan, insanlığa saygıdan yola çıkan tam bir ödevdir. Yaşam hakkı, özgürlük, kişisel güvenlik, sosyal güvenlik ve üyelik ya da tanınma gibi insan hakları kim olduğumuzu ifade etmemiz ve rasyonel özneliğimizi yerine getirmemiz için elzemdir (Bagnoli, 2006, s. 125). Bu anlamda Bagnoli'ye göre insanlık, ahlaki kişiliğimizi temellendiren, bize insan oluşumuzdan ötürü insan onurunu bahşeden, bizi tüm değerlerin üzerine çıkararak ve böylece dokunulamaz bir konum inşa eden bir kavramdır. Bu doğrultuda Bagnoli, kendi vatandaşlarının temel insan haklarını ciddi biçimde ihlal eden rejimlerin, insanlığa saygı ödevi çerçevesinde, tam bir ödevde bağlı olarak cezalandırılması gerekliliğini öne sürmektedir. O'na göre "kötülük edenlerin cezalandırılması ve kurbanların korunması insanlığa saygının ahlaki gerekliliğinin tamamlayıcı unsurlarıdır" (Bagnoli, 2006, s. 127).

Kok-Chor Tan (2006) da, Bagnoli ile benzer bir çizgide insancıl müdahalenin bir "koruma ödevi" olarak görülmesi gerekliliğinin altını çizmektedir (s. 86). Tan'a göre insan hakları ihlallerinin müdahale-etmeme ilkesinin aşılmasını sağlayacak kadar ciddi boyutlara ulaşması, aynı zamanda "koruma ödevi"ni de zorunlu kılan koşulları yaratmaktadır. Bu ciddi insan hakları ihlalleri devletlerin tarafsız kalmasını mümkün kılan, tam olmayan bir ödev olarak insancıl müdahale anlayışını aşmaktadır. Fakat insancıl müdahalenin herhangi bir tarafa bu ödevi doğrudan yüklemiyor oluşu, müdahalenin tam bir ödev olarak görülmesinin önündeki temel engeldir. Tan, bu hususta müdahalenin tam bir ödev olarak ortaya konulabilmesi için ödevi gerçekleştirebilecek olan aktörün/öznenin tanımlanması ve kararlaştırılması gerekliliğinin altını çizmektedir. Tan'a göre ödevi gerçekleştirmekle yükümlü özne, korumaya muhtaç olan kişilerle belirli bir özel ilişkide bulunan ya da korumayı en iyi sağlayabilecek olan aktörler arasında belirlenebilir. Fakat Tan, öznenin belirlenmemesi ya da belirlenmemesi durumunda da uluslararası toplumun üyelerinin kolektif ödevin gerçekleştirilmesi için gerekli adımları atma sorumlulukları bulunduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda Tan'a göre insancıl müdahale ödevi tam olmayan bir ödev olarak ele alınsa dahi böyle kalmak zorunda değildir ve kalmamalıdır (Tan, 2006, s. 86).

Tan, "aktör koşulu" (agency condition) olarak isimlendirdiği tam ödev koşulunu temellendirirken, bu koşulun net bir biçimde belirlenebilmesi için insancıl müdahale için kurumsal bir çerçevenin belirlenmesi, bir diğer ifadeyle kurumsallaştırılması gerekliliğini belirtmektedir (Tan, 2006, s. 96). Fakat kurumsallaşmanın sağlanamaması durumunda da insancıl müdahalenin tam bir ödev olarak algılanabilmesi için öneriler getirmektedir. Bunların ilki olan korumaya muhtaç toplulukla özel bir ilişki içerisinde olma, ilgili aktörün korunacak olan topluluk ile tarihsel, kültürel ya da buna benzer birtakım özel bağlarla sahip olan bir aktör olabileceğini ortaya koymaktadır (Tan, 2006, s. 97). Tan'ın ikinci önerisi, aktörler içerisinde korumayı en iyi sağlayabilecek, bir diğer ifadeyle korunmaya muhtaç kimselere gereken yardımı en yetkin biçimde ulaştırabilecek olan aktörün belirlenmesidir. Tan'a göre bu, ilgili aktörün

askerî kapasitesi, kriz bölgesine coğrafi yakınlığı gibi çeşitli ölçütlerle değerlendirilebilir. Aktör/özne sorunu bu şekilde aşılabilir müdahale, tam olmayan bir ödevden, tam bir ödevde dönüştürülür. Bu şekliyle aynı zamanda koruma ödevi, yakınlığa ya da yeteneğe göre belirli bir aktöre yüklenerek müdahalenin başarı şansı da artırılmış olur. Fakat Tan, bu önerilerinin çeşitli sorunlarla yüz yüze gelebileceğinin farkındadır ve bu nedenle aktör sorununun aşılabilmesi ve dolayısıyla insancıl müdahalenin tam bir ödev olarak ortaya konulabilmesi için en yetkin çözümün kurumsallaşma olduğunun altını çizmektedir (Tan, 2006, ss. 100-106). Tan'a göre BM gibi uluslararası kuruluşların bulunduğu bir çağda insancıl krizlere yönelik tepkilerin koordine edileceği hazır forumlar bulunurken, üye devletlerin bu tür krizlere yönelik eylemsizlikleri mazur görülemeyecektir (Tan, 2006, s. 103).

4. Sonuç

Doğal hukuk ve doğal haklar Aydınlanma felsefesinin önemli bir dinamiği olarak ortaya çıkmış ve günümüz evrensel insan hakları doktrinine temel teşkil etmiştir. Bu dönemde liberal düşüncenin önde gelen isimleri insan haklarını, insanı devlet ve toplum üstü bir mertebede ele alan ve bu yolla devlet erkini sınırlayarak insanlara kolektif oluşumlardan bağımsız bir özgürlük alanı sağlayan doğal haklar biçiminde ele almışlardır. Bu anlayış İngiliz, Amerikan ve Fransız devrimlerinin de önemli bir boyutunu oluşturmuştur. Bu devrimlerle başlayan süreçte ilan edilen insan hakları bildirileri ve anayasalar, "insanın insan olmak sıfatıyla sahip oldukları doğal haklar" anlayışının bir çerçevesini çizmişlerdir.

Doğal haklar anlayışı, insanı ahlaki bir doğaya sahip bir varlık olarak tasavvur etmekte ve bu çerçevede insanı diğer tüm varlıkların üstünde bir değerle ele almaktadır. Teolojik kaynaklara, insan aklının ya da ahlak duygusunun evrenselliğine atıfla temellendirilen doğal haklar; insanın yalnızca insan olmasından kaynaklı devredilemez, ortadan kaldırılamaz evrensel hakları bulunduğu görüşünü ihtiva etmektedir. İnsana atfedilen kutsallık ya da üstün değer, insanları devlet ya da resmî otorite karşısında belirli haklarla donatılmış özgür ve özerk canlılar olarak ilan etmenin felsefi dayanağını oluşturmuştur.

Doğal hukuk ve haklar görüşü, Aydınlanma'nın liberal gelenek üzerinde önemli tesirleri olan düşünürü Immanuel Kant ile birlikte insanın akli doğasının evrenselliği formülünü kazanmıştır. Kant'ın evrensel maksimler ve koşulsuz buyruk düşüncesi, tüm insanlarda ortak olan insan aklıyla keşfedilebilecek evrensel yasaların formülleri olarak ortaya çıkmıştır. İnsan hakları açısından en önemli formül, *kendinde amaç olarak insanlık formülü* olarak isimlendirilen, "her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de, sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun" biçimindeki formüldür. Kant'a göre kendinde amaç olarak insanlar, kendilerine araçsal olarak yaklaşılması ahlaken doğru olmayan varlıklardır. Kant'ın bu düşüncesi, koşulsuz buyruğun, bir diğer ifadeyle herhangi başka bir düşünceyle esnetilemeyecek, bir fayda-zarar hesabına konu edilemeyecek olan evrensel yasanın bir görünümüdür. İnsanların kendinde amaç olmaları formülünün evrenselliği, evrensel insan hakları doktrininin de en önemli dayanaklarından birini oluşturmuştur. Bu düşünceyle bağlantılı olarak ortaya atılan *insan onuru* anlayışı, insanın, insan onuruna yaraşır bir yaşam sürmesi gerekliliğini, insan haklarının tanınması ve korunmasına bağlayarak "insanın değeri"ne dayanan yaklaşımları sürdürmüştür. Doğal hukuk ve koşulsuz buyruk bu bağlamda insanın kendinde değerine vurgu yaparak evrensel insan hakları doktrininin önemli dayanaklarından birini oluşturmuş ve dolayısıyla ciddi insan hakları ihlalleri gerekçe gösterilerek gerçekleştirilen insancıl müdahalelerin de felsefi temellerini oluşturmuştur.

Kant'ın koşulsuz buyruğu üzerinden şekillenen ödev ahlakı ise tam ve tam olmayan ödev ayrımı çerçevesinde insan hakları ve özellikle de insancıl müdahale doktrinine önemli dayanaklar sağlamıştır. Kant'ın *tam ödevleri*, her insana kendinde bir amaç olarak muamele edilmesi ve dolayısıyla hiçbir insanın araçsallaştırılmaması gerekliliğini temellendirmektedir. *Tam olmayan veya etik ödevler* olarak tanımlanan ödevler ise insanların mutluluğunda artışa yol açacak olan yardımlaşma, cömertlik, diğerkâmlık gibi ahlaken olumlu davranışlardır. İnsancıl müdahale açısından tam-tam olmayan ödevler arasındaki bu ayrım, insancıl müdahale lehine üretilen argümanların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. İnsancıl müdahaleler, temel insan hakları ihlal edilen yardıma muhtaç ötekilere yardım edilmesi gerekliliği üzerinden iddia edildiğinden özellikle Kant'ın tam olmayan ödevleri bağlamında ele alınmaktadır. Diğer taraftan çalışmada da ele alındığı gibi insancıl müdahalenin tam bir ödev olarak görülebilmesine yönelik çeşitli tartışmalar da mevcut olmakla birlikte, böyle bir sorumluluğu doğrudan üstlenebilecek bir ahlaki failin tanımlanamaması, sorumluluğun sınırlarının belirsizliği ve gerekli kurumsal mekanizmaların eksikliği gibi nedenlerle insancıl müdahale ancak tam olmayan bir ödev olarak ele alınabilmektedir.

TEŞEKKÜR

—

FİNANSAL DESTEK

Yazar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir.

YAZAR KATKI BEYANI

Çağrı Emin Demirbaş | Genel katkı düzeyi %100.

Yazar, bu çalışmanın yazarlık koşulunu sağlayan başka bir kişinin olmadığını onaylamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. A., & Köker, L. (2011). *İmparatorluktan tanrı devletine*. İmge Kitabevi.
- Antoninus, M. A. (2009). *Kendime düşünceler* (Ceyda Eskin, Çev.; 1. bs.). Oda Yayınları.
- Aquinas, T. (2002). *Aquinas: Political writings* (R. W. Dyson, Ed. & Trans.). Cambridge University Press.
- Bagnoli, C. (2006). Humanitarian intervention as a perfect duty. In T. Nardin & M. S. Williams (Eds.), *Humanitarian intervention* (pp. 117–140). New York University Press.
- Ben-Amittay, J. (1983). *Siyasal düşünceler tarihi: Çağlar boyunca siyasal düşüncenin değişimi* (M. A. Kılıçbay & L. Köker, Çev.; 1. bs.). Savaş Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1973).
- Bonaiuti, E. (1917). The genesis of St. Augustine's idea of original sin (G. L. Piana, Trans.). *Harvard Theological Review*, 10(2), 159–175. <https://doi.org/10.1017/S001781600000729>
- Boyle, J. (2002). Natural law and international ethics. In T. Nardin ve D. R. Mapel (Eds.), *Traditions of international ethics* (pp. 112–135). Cambridge University Press.
- Boyle, J. (2006). Traditional just war theory and humanitarian intervention. In T. Nardin & M. S. Williams (Eds.), *Humanitarian intervention* (pp. 31–57). New York University Press.
- Brown, D. (2008). *The sword, the cross and the eagle: The American Christian just war tradition*. Rowman and Littlefield.
- Brownlie, I. (1974). Humanitarian intervention. In J. N. Moore (Ed.), *Law and civil war in the modern world* (pp. 217–228). The Johns Hopkins University Press.
- Brun, J. (2014). *Stoa felsefesi* (M. Atıcı, Çev.; 4. bs.). İletişim Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1958).
- Cassese, A. (1999). Ex iniuria ius oritur: Are we moving towards international legitimation of forcible humanitarian countermeasures in the world community? *European Journal of International Law*, 10(1), 23–30. <https://doi.org/10.1093/ejil/10.1.23>
- Corey, D. D., & Charles, J. D. (2012). *The just war tradition: An introduction*. ISI Books.
- Demirbaş, Ç. E. (2017). Haklı savaş öğretisinin fikri temelleri üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31(4), 895–921.

- Donaldson, T. (2002). Kant's global rationalism. In T. Nardin & D. R. Mapel (Eds.), *Traditions of international ethics* (pp. 136–157). Cambridge University Press.
- Erdoğan, M. (2016). *İnsan hakları teorisi ve hukuku*. Orion Kitabevi.
- Ereker, F. A. (2004). İlkçağlardan günümüze haklı savaş kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, 1(3), 1–36. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39240/462117>
- Freeden, M. (2002). *İnsan hakları: Disiplinlerarası bir yaklaşım* (A. E. Koca & A. Topçubaşı, Çev.; 1. bs.). Birleşik Yayınları.
- Grotius, H. (2011). *Savaş ve barış hukuku* (S. L. Meray, Çev.; 1. bs.). Say Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1625).
- Hehir, A. (2010). *Humanitarian intervention: An introduction*. Palgrave Macmillan.
- Holzgrefe, J. L. (2003). The humanitarian intervention debate. In J. L. Holzgrefe & R. O. Keohane (Eds.), *Humanitarian intervention: Ethical, legal and political dilemmas* (pp. 15–52). Cambridge University Press.
- Ingram, D. B. (2020). *Hukuk felsefesi* (E. S. Dağabak, Çev.; 2. bs.). Fol Kitap. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2006).
- International Commission on Intervention and State Sovereignty [ICISS]. (2001, December). *The Responsibility to Protect*. International Development Research Centre. <https://www.idrc.ca/en/book/responsibility-protect-report-international-commission-intervention-and-state-sovereignty>
- İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, Aralık 10, 1948, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. Hâkimler ve Savcılar Kurulu Tercümesi. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>
- Johnson, J. T. (1991). Just war in the thought of Paul Ramsey. *The Journal of Religious Ethics*, 19(2), 183–207.
- Kant, I. (2018). *Ahlak metafiziğinin temellendirilmesi* (İ. Kuçuradi, Çev.; 7. bs.). Türkiye Felsefe Kurumu. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1786).
- Kolasi, K. (2017). Savaşın değişen niteliği ve jus ad bellum ve jus in bello'ya etkisi. *İnsan Hakları Yıllığı*, 35, 1–29. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ihy/issue/62004/928156>
- Köker, L. (2009). Grotius: Doğal Hukuk, mülkiyet ve egemenlik. İçinde M. A. Ağaoğulları ve L. Köker (Der.), *Kral-Devlet ya da ölümlü tanrı* (ss. 87–109). İmge Kitabevi.
- Mapel, D. R. (2002). The contractarian tradition and international ethics. In T. Nardin & D. R. Mapel (Eds.), *Traditions of international ethics* (pp. 180–200). Cambridge University Press.
- Mattox, J. M. (2006). *Saint Augustine and the theory of just war*. Continuum.
- Murray, J. C. (1959). *Morality and the modern war*. The Church Peace Union.
- Murray, J. C. (1960). *We hold these truths: Catholic reflections on the American proposition*. Sheed & Ward.
- Nardin, T. (2006). Introduction. In T. Nardin & M. S. Williams (Eds.), *Humanitarian Intervention* (pp. 1–28). New York University Press.
- Nardin, T. (2012). Uluslararası siyaset teorisi. İçinde S. Burchill, A. Linklater, R. Devetak, J. Donnelly, T. Nardin, M. Paterson, C. Reus-Smit & J. True (Der.), *Uluslararası ilişkiler teorileri* (A. Aslan & M. A. Ağcan, Çev.; 5. bs.). Küre Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1996).
- Porter, J. (1999). From natural law to human rights: Or, why rights talk matters. *Journal of Law and Religion*, 14(1), 77–96. <https://doi.org/10.2307/1051779>
- Sabine, G. (1969). *Siyasal düşünceler tarihi II: Yeni Çağ* (A. Öktem, Çev.; 1. bs.). Sevinç Matbaası. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1965).
- Scheid, D. E. (2014). Introduction to armed humanitarian intervention. In D. E. Scheid (Ed.), *The ethics of armed humanitarian intervention* (pp. 3–25). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139567589.003>
- Schneewind, J. B. (1993). Kant and natural law ethics. *Ethics*, 104(1), 53–74.
- Shaw, M. (2017). *International law*. Cambridge University Press.
- Shestack, J. J. (1998). The philosophic foundations of human rights. *Human Rights Quarterly*, 20(2), 201–234.
- Swift, L. J. (1970). St. Ambrose on violence and war. *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 101, 533–543. <https://doi.org/10.2307/2936070>
- Tan, K.-C. (2006). The duty to protect. In T. Nardin & M. S. Williams (Eds.), *Humanitarian intervention* (pp. 84–116). New York University Press.
- Tesón, F. R. (2014). Moral basis of armed humanitarian intervention revisited. In D. E. Scheid (Ed.), *The ethics of armed humanitarian intervention* (pp. 61–77). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139567589.007>
- Vergara, F. (2006). *Liberalizmin felsefi temelleri: Liberalizm ve etik* (B. Arıbaş, Çev.; 1. bs.). İletişim Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1992).
- Verwey, W. D. (1998). Humanitarian intervention in the 1990s and beyond: An international law perspective. In J. N. Pieterse (Ed.), *World orders in the making: Humanitarian intervention and beyond* (pp. 180–210). Institute of Social Studies.
- Walzer, M. (2010). *Haklı savaş haksız savaş: Tarihten örneklerle desteklenmiş ahlaki bir tez* (M. Doğan, Çev.; 1. bs.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1977).
- Welsh, J. M. (2004). Introduction. In J. M. Welsh (Ed.), *Humanitarian intervention and international relations* (pp. 1–10). Oxford University Press.
- Wood, A. W. (2009). *Kant*. (A. Kovanlıkaya, Çev.; 1. bs.). Dost Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2005).

Extended Abstract

At least one justification for humanitarian intervention, a type of military action meant to stop or prevent pervasive and serious human rights abuses, is grounded in the doctrine of universal human rights. The human rights doctrine, which became institutionalized especially after the Second World War, is built on the argument that all people are endowed with natural and inalienable rights, with the common ground of being human only, and that these rights can be claimed universally at least on a moral point of view. The roots of this context can be traced back to the Cynic and Stoic schools of ancient Greece. However, this is based particularly on natural law, natural rights, and finally, the deontological morality of Kant, which would serve as one of the pillars of liberalism during the Enlightenment Era.

The idea of natural law, with the claim that some universal laws exist unchanged in nature and that all people are granted certain natural rights through these laws; Deontology, on the other hand, forms the basis of the human rights doctrine with the Kantian maxims in which all 'human beings should be treated as an end in themselves. Humanitarian intervention, when considered in the context of human rights, is fed by both natural law and deontology, which form the basis of human rights doctrine. As an extension of the understanding of natural law and natural rights, the protection of the right to life, which is one of the fundamental human rights, constitutes the backbone of the claims of humanitarian intervention. Deontological approaches based on Immanuel Kant's morality of duty, on the other hand, are used both to justify the value given to human beings through the categorical imperative and to argue the necessity of helping others in need, which can be generally referred to as altruism around the concept of duty. In this vein, Kant's separation between perfect and imperfect duties or categorical and ethical duties is primarily involved in the debates on humanitarian intervention. In the aspect of the perfect or categorical duty to evaluate human beings at an end in themselves, humanitarian intervention is seen as a way to protect human life against genocidal or lethal activities. On the other hand, in the aspect of imperfect or ethical duties, which means contributing to the happiness of others, according to Kant, humanitarian intervention is claimed as a way of helping others in urgent need.

This study explores the philosophical justifications offered in support of intervention in discussions regarding humanitarian intervention. The study focuses on the assumptions and debates about humanitarian intervention within the framework of natural law and deontology. Opinions generated in favor of humanitarian intervention are based mainly on a priori assumptions about the value of human beings and ultimately construct a universal normative structure that creates legitimacy for the alleged military interventions within the framework of protecting this value. In this context, the study reveals that the doctrine of humanitarian intervention takes its philosophical sources, especially from natural law and deontological ethics. The study consists of two main parts. The first part examines the philosophical foundations of the doctrine of natural law and natural rights and the basis of humanitarian intervention. The discussion of Kant's deontological ethics and the deontological underpinnings of humanitarian intervention are covered in the second section.